

ні не може бути поділу на класи в загальноприйнятому розумінні цього слова. Можливий поділ тільки за віком.

Наступним положенням, яке є також визначальним для розвитку ідеї політехнізму, є переконання в тому, що застосування досягнень науки дасть можливість отримати багатство у процесі помірної праці.

Питанням виховання Р. Оуен надавав особливого значення. У процесі формування характеру нової людини виховання він вважав частиною того середовища, яким визначається характер. Обов'язковою умовою при цьому є зв'язок виховання із виробництвом, яке є елементом виховання. Метою виховання, за Р. Оуеном, є створення самостійно, раціонально мислячих і суспільно активних людей. Кожна дитина повинна отримувати загальну освіту і паралельно ті навички, які роблять її здатною виконувати суспільні обов'язки. Але це не означає, що із дитини треба готувати робітника вузько визначеної професії. Людина, за переконанням Р. Оуена, повинна бути всебічно освіченою, щоб бути здатною до всебічної практичної діяльності. Більша частина знань повинна набуватися не в школі за книгою, а шляхом безпосереднього спостереження і вивчення природи і виробничих процесів. Чим старша дитина, тим вона більш активно бере участь у виробництві.

Отже, розглянувши біографічні дані великого вченого, проаналізувавши значущість зробленого ним та думки про формування людини, можна зазначити, що внесок Р. Оуена у розвиток ідеї політехнізму полягає: в обґрунтуванні та втіленні системи політехнічного виховання дітей, а саме у відстоюванні необхідності зв'язку виховання із продуктивною працею, обов'язковості використання досягнень науки у розвитку виробництва, активності дітей у колективних трудових справах, необхідності поєднання розумової і фізичної праці у процесі формування особистості.

Список використаної літератури

1. Валовой Д. В. Держновение / Д. Валовой, М. Валовая, Г. Лапшина. – 2-е изд. – М. : Мол. гвардия, 1991. – 314 с.
2. Оуэн Р. О расчленении общества / Р. Оуэн // Избранные сочинения : в 2 т. / (пер. с англ. и коммент. С. А. Фейгиной). – М. - Л. : АН СССР. – 1950. – Т. 2. – 415 с.
3. Оуэн Р. Повествование о 30 – летнем опыте в Нью-Ленарке, произведенном под. управлением Роберта Оуэна / Р. Оуэн // Избранные сочинения : в 2 т. / (пер. с англ. и коммент. С. А. Фейгиной). – М. - Л. : АН СССР. – 1950. – Т. 2. – 415 с.

Ірина Головка

ПОЛІТЕХНІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА АНГЛІЇ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Проблема політехнізації завжди була достатньо актуальною в системах освіти в усьому світі. Педагоги та науковці різних країн працювали над вирішенням питання організації, змісту та форми політехнічної освіти, визначали методологічні підходи, які вимагав її історичний розвиток. Проте, не дивлячись на досить вагомий історичний вивчення даного питання, воно продовжує залишатись актуальним, бо змінюються вигоди часу, підходи та бачення вирішення проблеми.

У роботах останніх років українськими науковцями досліджувалися питання розвитку політехнічної освіти в Україні: у вищих педагогічних закладах (Н. Терентьева), політехнізму як освітнього феномену минулого та сьогодення (Ю. Белоглазова), уточнювалися та конкретизувалися дефініції понять “вища технічна освіта” та “вища політехнічна освіта” як феномену, який пройшов еволюційні зміни в тлумаченні за останні століття (Н. Слюсаренко) тощо. Значну увагу розвитку політехнічної освіти в Англії на етапі її активного становлення наприкінці XIX – початку XX ст. приділяли такі відомі та впливові громадські діячі та педагоги, як Т. Гекслі, Ф. Магнус, А. Окленд, Г. Роско та ін. У їхніх працях широко обговорювалося питання технічного навчання в усіх ланках

освітньої системи, що мало на меті “поставити школу в прямий зв’язок з торгівельно-промисловою діяльністю нації” [1, с. 3; 2, с. 43].

У зв’язку з актуальністю проблеми і для нашої системи освіти, вбачається цікавим в історичних паралелях виявити певні закономірності розвитку політехнічної освіти в Україні та Англії XIX – початку XX ст., як однієї з ознак загального процесу розвитку освіти, що й стало метою даної публікації.

На сьогоднішній день в Україні при певному рівні безробіття помітно відчувається потреба в кваліфікованих робітниках у техніко-технологічній галузі. Це пояснюється певною мірою, економічним спадом країни та занепадом сфери промислового виробництва в 1990-і роки, які об’єктивно вплинули на довготривалу незатребуваність та занепад престижу професій, пов’язаних з техніко-технологічним середовищем. Ці процеси позначилися і на сьогоднішньому стані на ринку праці: перепродукування спеціалістів економічного профілю та юриспруденції на противагу спеціалістам інженерно-технологічних спеціальностей.

Суверенна Україна – молода європейська держава, яка на сучасному етапі переживає процес реформування. Вступ України до Європи кидає новий виклик реформуванню всіх напрямків системи освіти, чим зумовлює і нові тенденції політехнізації освіти. Адже саме цей аспект освіти створює сприятливі умови та надає можливість ознайомлювати учнів та студентів з основними галузями виробництва, принципами його побудови, формувати в них відповідні вміння, навички та якості, необхідні для успішного виконання різних видів трудової діяльності, стимулювати їхній індивідуальний розвиток та здатність свідомо та ефективно функціонувати в умовах суспільства.

Цілком зрозуміло, що еволюційний шлях системи освіти кожної країни спирається на власну історію, традиції, рівень соціально-економічного розвитку, інститути соціально-економічної системи. У зв’язку з цим потрібно використовувати не лише сучасний, але й історичний досвід економічно та соціально розвинених західних держав. Адже сучасній освіті України доводиться долати деякі проблеми, які були актуальними для Європи ще наприкінці XIX ст.

Зародження політехнізму на теренах України вивчила українська дослідниця Н. Терентьева та виділила перший період розвитку політехнічної освіти в Україні 1888-1920 рр. як період зародження ідеї політехнічної освіти, де нижня межа пов’язана з початком систематичної підготовки професійних кадрів в Україні. Разом з тим, Н. Терентьева розкрила зміст поняття “політехнічна освіта”, яке наприкінці XIX ст. трактувалося з позицій перспектив суспільного розвитку [4, с. 5]. Науковець охарактеризувала цей період наявністю зв’язку загальної освіти з виробничою та суспільно-корисною працею та довела, що в ті роки в Україні поєднання політехнічної освіти з професійною стає однією з ознак освіти, проте вища освіта ще не набула рис загальної політехнізації [4, с. 7].

Подібні еволюційні риси політехнічної освіти спостерігалися і в Англії зі своїми специфічними особливостями в першій половині XIX ст. Знаковими подіями в цьому напрямку були: навчання основам шиття та ремісництва в школах Британської спілки за поширення елементарної освіти та в вечірніх школах для дорослих; прийняття фабричного закону про обов’язковість навчання дітей віком від 9 до 13 років по дві години на тиждень, які працювали на фабриках; поява інститутів механіків, де проводилися лекції з математики, природничих наук, історії, географії, будівництва, механіки, технології, комерції тощо для робітників, зайнятих на виробництві; створення Департаменту наук та мистецтва “на користь поширення промислової, ремісничої та наукової освіти” [1, с. 3; 2, с. 14-20], який субсидував існуючі школи за введення навчання предметам науково-природничого та практично-ремісничого циклів; введення цим Департаментом кваліфікаційних іспитів для вчителів з 1859 р., а з 1862 р. – іспитів для учнів із загальних, науково-природничих предметів та нарахування школам субсидій “за кінцевим підсумком” (“виплати згідно результатів” – *payment by results*).

Наприкінці XIX ст. в Англії вже спостерігався прискорений розвиток політехнічної освіти. У 1870 р. у країні було введено в дію закон про елементарне навчання дітей віком від 5 до 10 років всіх верств населення. Цей закон було доповнено та розширено

законами про освіту 1876, 1880, 1889, 1891, 1902 рр., що сприяло розвитку не лише загальної, але й середньої та технічної освіти.

Паралельно в суспільстві набувало гострого соціального звучання питання трудового навчання підростаючого покоління, яке привертало увагу педагогів та громадськості. Так, члени Асоціації за поширення соціальних наук визнавали важливість занять працею, оскільки “вони відбуваються за допомогою різних інструментів, які мають велике значення для розвитку рук та органів відчуття”. Наприклад, креслення привчало дітей до точності вимірювань та до вміння користуватися лінійкою та циркулем. Позиція членів Асоціації щодо мети трудового навчання полягала в тому, що “в системі шкільного навчання ні в якому разі не треба надавати професійні знання; діти не повинні навчатися певним спеціальностям, але всі нахили дітей мають бути розвинені таким чином, щоб людина могла виконувати роботу в різних галузях”» [7]. Також пропонувалося, за зразком граматичної школи в Дьюсбері, ознайомлювати дітей з трудовою діяльністю за допомогою екскурсій на місцеві підприємства промисловості, зустрічей зі спеціалістами різних професій, роботи в школі з різними приладами та моделями, за допомогою яких пояснювати учням прикладне значення різних наук [8]. Такий підхід впливових громадських діячів окреслював конкретні шляхи наближення школи до потреб промисловості, поєднання загального та технічного навчання, вивчення загальноосвітніх та природничих предметів з тим, щоб ці знання були використані в практичній діяльності. У зв'язку з цим у початкових школах Англії почало впроваджуватися трудове навчання, яке було представлено домоводством (шиття (як обов'язковий предмет з 1870 р.), кулінарією та прасуванням (з 1882 р.)), ручною працею (з 1890 р.), моделюванням та кресленням [3]. Ці дисципліни субсидіювалися Департаментом наук та мистецтва. Поступово ручна праця в старших класах початкових шкіл та деяких середніх школах почала розглядатися як один з важливих предметів навчального плану. Це свідчило про прагнення підготувати підростаюче покоління до оволодіння професійними навичками та забезпечити подальший розвиток політехнічної освіти в країні.

У 1880-х роках в Англії значно поширилася агітація за реформування середньої ланки освіти в напрямку поглиблення технічного навчання. У 1889 р. в країні було прийнято закон про технічну освіту. Значну роль у пропаганді за прийняття закону відіграла громадська Асоціація за реформу середньої та поширення технічної освіти. У технічному навчанні важливе місце посідали питання, які мали безпосереднє відношення до трудового навчання та виховання в загальноосвітній школі. У поняття технічної освіти включалося й навчання ручній праці, і вивчення тих науково-природничих принципів, які застосовуються в промисловості та сільському господарстві, а також практичні заняття. Одним словом, вони охоплювали весь той комплекс шкільних занять, який є в нашому розумінні важливою складовою частиною трудового навчання та виховання [4, с. 45].

Технічна освіта, на думку членів цієї Асоціації, мала надаватися не в звичайній елементарній та середній школі, а в спеціальних “класах гуманітарних та природничих наук в системі освіти дорослих”. Утім, уже в початковій школі передбачалося надавати дітям таку підготовку, щоб її випускники могли оволодіти в подальшому і технічною освітою. З цією метою Асоціація пропонувала ввести в початковій школі для дітей усіх вікових груп наступні дисципліни: предметні уроки, малювання або креслення, ручну працю з навчанням способам використання найпростіших інструментів.

Закон про технічну освіту 1889 р. дозволяв місцевим органам самоврядування надавати допомогу школам, які ввели в свій навчальний план викладання технічних предметів та практичні заняття. У законі зазначалося, що до складу технічної освіти входять не лише спеціально-технічні та комерційні, але й майже всі загальноосвітні предмети та надавався список шкільних предметів, який складався з 71 предмета [6, с. 51]. Поряд із загальноосвітніми предметами (арифметика, історія, географія, іноземні мови) були широко представлені і предмети трудового циклу.

Кожен регіон мав право складати навчальний план з числа предметів із урахуванням промислових потреб та місцевих умов. Автори закону пропонували орієнтовний список шкільних предметів для кожного регіону. Так, наприклад, для шкіл Шеффілда

рекомендувався наступний навчальний план: 1) ручна праця або навчання використання інструментів для робіт по дереву та металу; 2) паяльні роботи; 3) електрометалургія; 4) французька мова; 5) німецька мова; 6) машинопис; 7) стенографія [3, с. 52].

Закон про технічну освіту відіграв велику роль не лише в справі створення спеціальних технічних навчальних закладів у країні, але і в поширенні трудового навчання в загальноосвітніх школах. Так, у 1890 р. парламент країни прийняв "Новий Кодекс", який вніс суттєві зміни в навчальні плани загальноосвітніх шкіл та розширив рамки трудового навчання. Відтепер учні мали займатися працею протягом чотирьох років по дві години на тиждень [3, с. 52]. До занять ручною працею додавалася програма роботи з деревом та металом, з метою навчити їх користуватися найпростішими інструментами, проведення практичних занять у спеціальних майстернях та виконання креслення ескізів деталей. Цей кодекс відіграв позитивну роль у поштованні викладання ручної праці в школах: кошти, виділені на навчання предметів трудового циклу з 1891 по 1896 р. збільшилися майже втричі; кількість шкіл, які ввели предмети трудового циклу, збільшилася за ці роки з 68 до 1387, а кількість учнів, які вивчали працю, зросла відповідно з 3568 до 112000 [3, с. 53].

Подальший розвиток трудового навчання в школах Англії на початку ХХ ст. супроводжувався низкою дискусій, щодо його місця серед загальноосвітніх предметів, змісту та форм навчання. Виказувалися різні точки зору з цього приводу: вивчати ручну працю як окрему дисципліну, об'єднати курс природничих предметів з домоводством, втілювати суто утилітарний підхід до трудового навчання як до обмеженого рамками майбутньої трудової діяльності. Тому Міністерство освіти склало спеціальний комітет для вивчення стану трудового навчання та шляхів його покращення, в доповіді якого у 1910 р. зазначалося, що ручна праця складала суттєву частину курсу багатьох шкіл, надавалося теоретичне та психологічне обґрунтування необхідності вивчення предметів трудового циклу, як основи політехнічної освіти, підкреслювався тісний зв'язок між діяльністю мозку та моторною діяльністю людини [3, с. 97].

Офіційна позиція уряду щодо завдань та змісту трудового навчання знайшла своє відображення в документі Консультативного комітету по введенню практичних робіт в середній школі при Міністерстві освіти у 1913 р., в якому вказувалося на важливість проведення практичних занять, визначався зміст предмету "ручна праця", який об'єднував наступні види трудового навчання: 1) робота в молодших школах; 2) обробка деревини та металу (для хлопчиків); 3) домоводство: шиття, кулінарія, прання, прасування, робота по дому, 4) креслення. Офіційна позиція ґрунтувалася на тому, що середня школа не ставить своєю метою надання технічної освіти (вищезазвані предмети в Англії відповідали саме цій категорії на той період часу), однак вона повинна надавати основи технічної освіти тим учням, чиє майбутнє пов'язано з фізичною працею або контролем над працею інших і визнали ручну працю в майстернях необхідною частиною загальної освіти, яка розглядалася головним завданням середньої школи [3, с. 102].

Мета та завдання трудового навчання підростаючого покоління наприкінці ХІХ ст. полягали в його економічній цінності в якості допрофесійної підготовки та як засіб виховання майбутніх робітників: прищеплення у дітей відповідального ставлення до праці. На початку ХХ ст. навчання ручній праці знайшло своє гідне місце не лише в початкових, а й у багатьох середніх школах Англії та сприймалося вже з більшим педагогічним значенням: висувався цілий ряд теоретичних обґрунтувань уведення трудового циклу в навчальний план, вперше в офіційній доповіді було розкрито психологічне обґрунтування необхідності занять працею в школі з метою розумового та фізичного розвитку дитини.

Проведений аналіз джерел дає підстави стверджувати, що політехнічна освіта як складова розвитку загальної системи освіти зародилася наприкінці ХІХ ст., що було викликано соціально-економічними потребами, бурхливим розвитком промисловості, потребою в спеціалістах технічного профілю на виробництві. Англійський уряд прийняттям відповідних законів про технічну освіту значно сприяв її розвиткові в країні.

У ході реформування своєї системи освіти Україна має враховувати історичний досвід розвинутих держав світу, зокрема Англії, у напрямках розвитку політехнічної

освіти в цих країнах, з огляду на досягнутий ними кінцевий результат, який можна спостерігати зараз, на початку XXI ст.

Список використаної літератури

1. The Encyclopedia and Dictionary of Education / Ed. by F. Watson. – London, 1922. – vol. 4. – P. 1644.
2. Thirty-eighth Report of the Department of Science and Art of the Committee of Council of Education. – London, 1891 : Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.connectedhistories.org/Search_results.aspx?pc=Edgeley&st=180&sr.
3. Transactions of the National Association for the Promotion of Social Sciences. Meeting in Plymouth, 1872. – London, 1883 – p. 290 : Електронний ресурс. Режим доступу: // <http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015009230619;view=1up;seq=25>.
4. Transactions of the National Association for the Promotion of Social Sciences. Meeting in Liverpool, 1876. – London, 1877. – p. 156 : Електронний ресурс. Режим доступу: // <http://catalog.hathitrust.org/Record/000053658>.
5. Кинд В. А. Пути и формы распространения профессиональных знаний / В. А. Кинд. – Петроград, 1916. – С. 3–6.
6. Мижуев П. Г. Взгляды и деятельность Национальной ассоциации для распространения технического и реформы среднего образования в Англии / П. Г. Мижуев. – С.-Пб. : Техническое образование, 1897. – 80 с.
7. Салимова К. И. История трудового обучения в Англии / К. И. Салимова. – М. : Просвещение, 1967. – С. 43–54.
8. Терентьева Н. О. Розвиток політехнічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах України (XX століття) / Н. О. Терентьева // Автореф. дис. ... канд. пед. наук спец. 13.00.01 / К., 2007. – 20 с.

Оксана Даниско

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ О. БУТОВСЬКОГО

Сучасні зміни в соціально-політичній, економічній та культурній сферах нашої держави визначають нові вимоги підготовки учнівської молоді до майбутньої трудової діяльності. Необхідність обґрунтування нових підходів до формування всебічно розвинутої особистості, здатної адаптуватися до нових умов життя і праці, зумовлює підвищену увагу до прогресивного історико-педагогічного досвіду, зокрема другої половини XIX – початку XX століття.

Важливе місце в плеяді визнаних у світі представників вітчизняної педагогічної думки цього періоду належить О. Бутовському (1838 – 1917) – педагогу, вченому й активному громадському діячеві. Сьогодні він знаний здебільшого як один із засновників наукової теорії фізичного виховання, організатор фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи в освітніх закладах. Неоціненним є внесок ученого в розвиток теорії і практики трудового навчання і виховання підростаючого покоління.

Цінним для розуміння педагогічної системи О. Бутовського є праці таких вітчизняних науковців, як В. Бардінова, С. Бубка, М. Булатова, В. Григор'єв, В. Драга, Г. Приходько та ін. На жаль, теоретичні ідеї та практичний досвід О. Бутовського у справі трудового виховання особистості не були предметом спеціального дослідження і не розглядались як окрема частина його багатогранного науково-педагогічного доробку.

Метою статті є здійснення аналізу виховних аспектів педагогічної творчості О. Бутовського з проблеми трудового виховання особистості.

Педагогічні погляди О. Бутовського розвивалися в руслі гуманістично-антропологічної парадигми, формування якої розпочалося в другій половині XIX – на початку XX ст. На середину XIX ст., за визначенням О. Сухомлинської, припадає розвиток ідей, що їх дослідниця визначає як «сучасну (модерну) педагогічну думку» [8, с. 54]. Як вказує М. Прищак, найважливішим чинником зміни освітньої системи означеного, поряд